

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของผู้เข้าร่วมโครงการส่งเสริมปลูกไม้เศรษฐกิจ กรณีศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาถึงปัจจัยบางอย่างที่ทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการส่งเสริมปลูกไม้เศรษฐกิจ ประสบผลสำเร็จตามหลักเกณฑ์ที่กรมป่าไม้กำหนดได้ไม่เท่ากัน รวมทั้งศึกษาถึงปัญหา อุปสรรคและแนวทางในการแก้ไขปัญหาของโครงการส่งเสริมปลูกไม้เศรษฐกิจด้วย ดังนั้นจึงจำเป็นต้องอาศัยสาระสำคัญ แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย เพื่อที่จะทำการวิจัยได้อย่างถูกต้อง ครบคลุมเนื้อหา ดังนี้คือ

1. สาระสำคัญเกี่ยวกับทรัพยากรทดแทนได้ และการพัฒนาอย่างยั่งยืน
2. สาระสำคัญเกี่ยวกับการปลูกสร้างสวนป่า
3. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจ
4. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. สาระสำคัญเกี่ยวกับทรัพยากรทดแทนได้ และการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ทรัพยากรทดแทนได้

ปัญญา อนันตนาชัย (2538) สรุปว่า ทรัพยากรธรรมชาติเป็นส่วนประกอบของธรรมชาติที่มนุษย์นำมาใช้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน จึงนับได้ว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการเป็นอยู่และการพัฒนาของสังคมมนุษย์ จากความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อรูปแบบการดำรงชีพของมนุษย์ แต่ในขณะเดียวกันก็ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ เช่นเดียวกันทั้งในด้านปริมาณ และคุณลักษณะที่มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไปสู่ภาวะความเสื่อมโทรมมากขึ้นเช่นเดียวกัน มนุษย์ในฐานะผู้ใช้ประโยชน์ในบริเวณต่าง ๆ ภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้นและมีแนวโน้มจะขยายตัวเพิ่มมากขึ้นเป็นผลสืบเนื่องจากมูลเหตุ หรือปัจจัยต่าง ๆ หลายลักษณะโดยเฉพาะจากมนุษย์ผู้ใช้ประโยชน์โดยตรง ในสภาพเช่นนี้จึงเป็นความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องรีบเร่งดำเนินการเพื่อคลี่คลาย และลดระดับของปัญหาดังกล่าว

ทรัพยากรธรรมชาติหมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอยู่ในธรรมชาติ และสามารถนำมาเป็นปัจจัยเอื้อหนุนต่อการมีชีวิตร่วมทั้งการผลิตสินค้าและบริการต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ ซึ่งประเภทของทรัพยากรธรรมชาติที่ปรากฏอยู่ในธรรมชาติ แบ่งออกได้ดังนี้

1. ทรัพยากรหมุนเวียนสภาพ ได้แก่ พลังงานแสงอาทิตย์ อากาศ ลม น้ำในธรรมชาติ เป็นต้น ทรัพยากรธรรมชาติกลุ่มนี้จะมีคุณลักษณะต่างไปจากประเภทอื่น ๆ โดยมีกระบวนการกำเนิด และการพัฒนาเปลี่ยนแปลงที่มีลักษณะหมุนเวียนเป็นวัฏจักรอย่างเป็นระบบตามช่วงระยะเวลาช่วงหนึ่ง ๆ ดังนั้นสภาพทั่วไป จึงกล่าวได้ว่าทรัพยากรธรรมชาติกลุ่มนี้มีปริมาณ และคุณลักษณะที่คงสภาพอยู่ได้ตลอดเวลา และมนุษย์สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

2. ทรัพยากรที่หมดสิ้นสภาพได้ ได้แก่ แร่ธาตุต่าง ๆ ทุกชนิดรวมทั้งสิ่งที่เป็นแหล่งทัศนียภาพธรรมชาติทุกรูปแบบ เช่น ปรากฏ น้ำตกธรรมชาติ และหินงอก หินย้อย เป็นต้น ทรัพยากรกลุ่มนี้ต้องใช้ระยะเวลาที่ยาวนานมากรวมทั้งปัจจัยต่าง ๆ ที่มีความเหมาะสมพอดีในกระบวนการกำเนิดและพัฒนา จากคุณลักษณะเฉพาะตัวดังกล่าวจึงทำให้ทรัพยากรธรรมชาติกลุ่มนี้มีโอกาสฟื้นตัวกลับสู่สภาพเดิมทั้งด้านปริมาณ และคุณลักษณะน้อยมาก โดยทั่วไปจึงพิจารณาว่าเป็นกลุ่มทรัพยากรที่มีโอกาสหมดสิ้นไปจากธรรมชาติได้

3. ทรัพยากรที่ทดแทนได้ ได้แก่ ป่าไม้ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ ดินและมนุษย์ เป็นต้น ทรัพยากรธรรมชาติกลุ่มนี้มีลักษณะเฉพาะตัวคล้ายคลึงกับทรัพยากรที่ใช้ประโยชน์แล้วหมดสภาพได้ นั่นคือกระบวนการกำเนิดและพัฒนาของทรัพยากรแต่ละชนิดนั้นจำเป็นต้องอาศัยระยะเวลา รวมทั้งปัจจัยต่าง ๆ ที่เหมาะสมเพียงพอ เนื่องจากช่วงระยะเวลาที่ใช้มีระยะที่ไม่ยาวนานมากแต่อยู่ในระดับที่มีความเป็นไปได้ รวมทั้งโอกาสที่จะนำเทคโนโลยีต่าง ๆ เข้าไปเป็นปัจจัยเสริมให้กระบวนการกำเนิดและการพัฒนาของทรัพยากรแต่ละชนิดมีประสิทธิภาพสูงยิ่งขึ้น ดังนั้นทรัพยากรธรรมชาติกลุ่มนี้มีโอกาสที่จะฟื้นตัวกลับสู่สภาพเดิมได้ในระดับต่าง ๆ กันตามลักษณะข้อจำกัดของทรัพยากรแต่ละชนิด

ซึ่งผลกระทบจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ มีดังนี้ คือ

1. ผลกระทบทางบวก คือ ทรัพยากรธรรมชาติเป็นพื้นฐานที่นำไปสู่การผลิต การพัฒนาทางเศรษฐกิจ และการยกระดับมาตรฐานการครองชีพของมนุษย์

2. ผลกระทบทางลบ คือ ภาวะความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะของมลพิษทางสิ่งแวดล้อมกับการขาดแคลนทรัพยากร

สำหรับแนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แบ่งออกได้ดังนี้

1. มาตรการทางตรง เป็นการดำเนินการโดยตรงในรูปของวิธีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติด้วยวิธีต่าง ๆ ดังนี้

1.1 การถนอมรักษา เป็นการดำเนินการเพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่คงสภาพอยู่ได้ทั้งด้านปริมาณ และคุณลักษณะต่อเนื่องยาวนานที่สุด ซึ่งมักจะมีรูปแบบและกรรมวิธีแตกต่างกันออกไปสำหรับทรัพยากรแต่ละชนิด เช่น การกำหนดเขตพื้นที่สงวนหวงห้ามสำหรับป่าไม้ และสัตว์ป่า การรักษาสภาพของป่า ลำธาร กรรมวิธีต่าง ๆ เพื่อป้องกันการชะล้างพังทลาย

1.2 การใช้วัสดุอื่นทดแทน โดยเฉพาะกับทรัพยากรที่มีจำนวนจำกัด ขาดแคลน และหายาก รวมทั้งขาดแคลนได้

1.3 การหมุนเวียนกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ ซึ่งจะใช้กับทรัพยากรบางชนิดที่มีจำนวนจำกัดและหายาก แต่จะต้องมีคุณลักษณะเหมาะสมที่จะปรับสภาพหมุนเวียนกลับมาใช้ได้ อีกเช่น การหมุนเวียนเศษโลหะ กระดาษ และวัสดุสังเคราะห์ต่าง ๆ

1.4 การปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติให้มีศักยภาพสูงขึ้น และลดข้อจำกัด ทั้งนี้เพื่อให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้มากกว่าที่เป็นอยู่ เช่น การพัฒนาแหล่งน้ำธรรมชาติรูปแบบต่าง ๆ การปรับปรุงดินเค็ม ดินเปรี้ยว

1.5 การดำเนินการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพทุกขั้นตอน หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ โดยให้เกิดประโยชน์สูงสุด และลดความสูญเปล่าให้เหลือน้อยที่สุดในขณะเดียวกัน เช่น กระบวนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรแร่ธาตุ

1.6 การฟื้นฟูให้กลับสู่สภาพเดิม โดยเฉพาะกับทรัพยากรที่สามารถฟื้นตัวให้กลับสู่สภาพเดิมได้ทั้งด้านปริมาณและคุณลักษณะต้องดำเนินการอย่างถูกวิธีและต่อเนื่อง เช่น การปรับปรุงดิน การปลูกป่าทดแทน การบำบัดน้ำเสีย การฝึกอบรมบุคลากร

1.7 การสำรวจค้นหาเพิ่มเติม และการพัฒนาขึ้นมาใหม่ เป็นการดำเนินการกับทรัพยากรทั่วไปซึ่งมีจำนวนจำกัดและโดยเฉพาะกับทรัพยากรที่ใช้แล้วหมดสิ้นไปได้ จึงจำเป็นต้องมีการสำรวจแหล่งพลังงานใหม่ ๆ เพิ่มเติมตลอดเวลา รวมทั้งการพัฒนาทรัพยากรขึ้นมาใหม่ การพัฒนาพลังงานแสงอาทิตย์มาใช้ทดแทนพลังงานอื่น ๆ

2. มาตรการทางอ้อม เป็นการดำเนินการในลักษณะของปัจจัยเสริม เพื่อทำให้มาตรการทางตรง ลักษณะต่าง ๆ มีความเป็นไปได้ และนำไปสู่การปฏิบัติจริงมากที่สุด โดยอาจแยกออกเป็นกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

2.1 การสร้างความรู้ความเข้าใจ ความตระหนักและความรับผิดชอบตลอดจนแนวปฏิบัติที่เป็นต่อทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดขึ้น ในกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะต่าง ๆ กัน

2.2 การรณรงค์เพื่อเร่งเร้าและสร้างความตื่นตัว ให้เกิดกับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ต่อสภาพปัจจุบันและปัญหาของทรัพยากรธรรมชาติ โดยผ่านทางสื่อกลาง และกิจกรรมภาครัฐ และเอกชน

2.3 การนำระเบียบข้อบังคับ และกฎหมายต่าง ๆ มาบังคับใช้กลุ่มบุคคลตามลักษณะกิจกรรมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

การพัฒนาอย่างยั่งยืน

วราพร ศรีสุวรรณ (2539) กล่าวว่า เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติหลายประเภทอยู่ในภาวะร่อยหรอและเสื่อมโทรม ดังนั้นการควบคุมการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติจึงเป็นเรื่องจำเป็นในการนี้ควรจะต้องกำหนดแนวทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้ชัดเจน โดยจำแนกตามศักยภาพการใช้ประโยชน์และคุณค่าทางนิเวศวิทยา ซึ่งควรจะต้องกำหนดให้แน่ชัดว่า

1. ทรัพยากรสวนใดควรสงวนรักษาไว้ให้คงสภาพเดิม โดยจัดให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์
2. ทรัพยากรสวนใดที่ยินยอมให้มีการใช้ประโยชน์ แต่จะต้องมีวิธีการดูแล ป้องกัน และรักษาไว้ให้คงประโยชน์ได้ตลอดไป โดยจะต้องใช้ตามหลักการอนุรักษ์ คือ ใช้อย่างประหยัด ใช้นานที่สุด ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และมีผลเสียน้อยที่สุด โดยอาศัยหลักวิชาการมาช่วยในการบริหารจัดการ

3. ทรัพยากรสวนใดที่เสื่อมสภาพไปแล้วและควรได้รับการปรับปรุง บูรณะ และฟื้นฟูให้มีสภาพดีขึ้น

นอกจากนี้ควรจะได้สนับสนุนให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นองค์กรหรือหน่วยงานของราชการ และของประชาชนให้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมให้มากที่สุด

โดยสรุปของหลักการใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างยั่งยืน คือ การใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างยั่งยืน เป็นรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ประสานกลมกลืนกับธรรมชาติ เปิดโอกาสให้กลไกของธรรมชาติดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง โดยสามารถรักษาความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศนั้นให้ดำรงอยู่ได้ การนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ จะต้องใช้ในปริมาณและอัตราที่ธรรมชาติสามารถฟื้นตัวเองได้ หรือทดแทนได้ทัน และวิธีการนำมาใช้นั้นจะต้องป้องกันไม่ให้เกิดผลเสียต่อดังกล่าวอื่น ๆ ในระบบหรือถ้าจำเป็นหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็ต้องให้น้อยที่สุดนั่นคือความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

พิทยา เพชรมาก (2540) ได้กล่าวถึงความจำเป็นในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ว่า ทรัพยากรป่าไม้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทยมาแต่ในปัจจุบัน ทรัพยากรธรรมชาติประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ได้เกิดความสูญเสียและเสื่อมโทรม โดยมีแนวโน้มที่ลดเหลือน้อยลงอีกตลอดเวลา ทั้งนี้เนื่องจากการเพิ่มจำนวนประชากรอย่างรวดเร็ว ทำให้การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้มีมากขึ้น นอกจากนั้นแล้วการใช้ประโยชน์ทรัพยากรยังเป็นไปอย่างไม่ถูกต้องเหมาะสม และมากเกินไปจนเกิดความขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นข้อจำกัดในการพัฒนาประเทศ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในปัจจุบันนี้ทรัพยากรป่าไม้ได้เปลี่ยนสภาพจากปัจจัยที่เคยเกื้อหนุนมาเป็นปัจจัยที่เป็นข้อจำกัดในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะปัญหาที่ทำกินไม่เพียงพอกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในภาคชนบท ซึ่งไม่ได้หมายความว่าทรัพยากรป่าไม้จะลดความสำคัญลงอย่างใด แต่กลับทวีความสำคัญที่ทุกคนจะต้องเอาใจใส่มากยิ่งขึ้น แม้ว่าทรัพยากรธรรมชาติจะเกิดความเสื่อมโทรมและสูญสิ้นไปมากแล้วก็ตาม แต่ความต้องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นพื้นฐานในการดำรงชีพของคนชนบทยังมีอยู่มาก ทำให้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างความต้องการใช้ประโยชน์เพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ทวีความรุนแรงมากขึ้น เพราะไม่สามารถขยายการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเป็นพื้นฐานของการพัฒนาได้โดยสะดวกดังเช่นในอดีต

เพื่อที่จะรักษาทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาไว้ใช้ในระยะยาว จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับปรุงการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติเสียใหม่ให้สอดคล้องกับสภาพทรัพยากรธรรมชาติที่เปลี่ยนไป โดยจะต้องให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น ในส่วนของกรมป่าไม้ไม่ได้ให้ความสนใจเฉพาะการใช้ประโยชน์เท่านั้นแต่ให้ความสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้เพื่อปรับปรุงและเพื่อประสิทธิภาพการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ที่เหลืออยู่ให้ได้รับประโยชน์สูงสุดในระยะยาวอีกด้วย

การที่พื้นที่ป่าไม้ลดลงอย่างรวดเร็วสาเหตุเนื่องมาจากถูกบุกรุกทำลายอย่างรุนแรง การบุกรุกทำลายป่าไม้ที่สำคัญ สรุปได้ 5 ลักษณะ ดังนี้

1. การบุกรุกพื้นที่ป่าไม้เพื่อการเกษตรกรรม การทำลายป่าลักษณะนี้เป็นไปอย่างกว้างขวางทั่วประเทศ ทั้งนี้เพื่อนำที่ดินมาเพาะปลูกเป็นการชั่วคราวหรือถาวร อันเป็นผลมาจากอัตราการเพิ่มของประชากรเป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ความต้องการพื้นที่เพื่อการเกษตรมีมากขึ้น

2. การทำลายพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร การทำลายป่าลักษณะนี้ส่วนใหญ่เกิดจากฝีมือของชาวไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ เพื่อการทำไร่เลื่อนลอย ทำให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อการใช้ของชาติ และก่อให้เกิดปัญหาพังทลายของดินและเกิดอุทกภัย เพราะป่าเหล่านี้เป็นป่าที่อยู่ในบริเวณต้นน้ำลำธาร

3. การตัดไม้ฟันและการเผาถ่าน การลักลอบตัดไม้ประเภทนี้กระทำกับไม้ทุกชนิด และทุกขนาด ทั้งที่ยืนต้นอยู่เหนือดิน รวมทั้งซุดเอาโคนและรากที่อยู่ใต้ดินขึ้นมาเผาเป็นถ่านอีกด้วย ไม้ที่ถูกทำลายส่วนใหญ่เป็นป่าเต็งรังที่ดินเลวเมื่อถูกทำลายจะกลับฟื้นคืนเป็นป่าอีกได้ยาก

4. การลักลอบตัดไม้มีค่าเพื่อการค้า การทำลายป่าแบบนี้ไม่เป็นการล้างผลาญต้นไม้ทุกต้น แต่จะเลือกตัดเฉพาะไม้ที่โตถึงขนาด และคงเหลือไม้ยืนต้นขนาดเล็กเพื่อเติบโตสืบพันธุ์ต่อไป แต่การทำลายป่าแบบนี้สร้างความเสียหายแก่ป่าไม้น้อย

5. การทำลายป่าเพื่อธุรกิจ ปัจจุบันนี้ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การสร้างสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของภาคเอกชนซึ่งมีทั้งที่ดำเนินการโดยถูกต้องตามกฎหมายและที่บุกรุกเข้าไปในพื้นที่ป่าไม้โดยผิดกฎหมายทั้งในบริเวณต้นน้ำลำธาร และบริเวณที่ราบ

ปัญหา อนุรักษ์ (2538) ได้ให้แนวทางในการอนุรักษ์ และการจัดการทรัพยากรป่าไม้วามีแนวทางดังนี้

1. มาตรการทางตรง

1.1 การถนอมรักษา เป็นการดำเนินการเพื่อให้พื้นที่ป่าไม้ยังคงสภาพอยู่ได้มากที่สุด และยาวนานที่สุด ได้มีการดำเนินการในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ การจัดตั้งอุทยานแห่งชาติ สวนรุกขชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

1.2 การบูรณะฟื้นฟูสภาพ เป็นการดำเนินการปรับปรุงสภาพป่าซึ่งได้เสื่อมโทรมแล้วเพื่อให้พื้นที่กลับคืนสู่สภาพเดิม ได้แก่ การปลูกป่าทดแทนโดยภาครัฐและการปลูกป่าเศรษฐกิจของเอกชน

1.3 การปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิต และการใช้ประโยชน์ ได้แก่ การใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้มีประสิทธิภาพมากที่สุด ตั้งแต่ขั้นตอนการตัดโค่นไม้ การแปรรูปเนื้อไม้ การใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้ รวมทั้งชิ้นส่วนไม้ที่เหลือจากการใช้ประโยชน์แล้ว

2. มาตรการทางกฎหมาย

2.1 ทบทวนและปรับปรุงกฎหมายป่าไม้ให้เหมาะสมกับสภาวะในปัจจุบันของสภาพพื้นที่ป่าไม้ รวมทั้งปรับปรุงระเบียบการส่งเสริมปลูกป่าโดยเอกชนให้มีความจูงใจและเหมาะสมกับการลงทุน เช่น พระราชบัญญัติสวนป่า พ.ศ.2535

2. สารสำคัญเกี่ยวกับการปลูกสร้างสวนป่า

ความหมายของสวนป่า

บุญฤทธิ ภูริยากร (2540) กล่าวว่า สวนป่า หมายถึง พื้นที่ที่ได้ทำการปลูกพันธุ์ไม้ขึ้น ทั้งนี้โดยมีวัตถุประสงค์ต่าง ๆ กัน กลุ่มหรือหมู่พันธุ์ไม้ที่ปลูกขึ้นแบ่งออกตามลักษณะของสภาพพื้นที่ที่ปลูก ดังนี้

1. การปลูกป่าใหม่ คือ การปลูกป่าขึ้นใหม่ในพื้นที่ที่เคยเป็นป่ามาก่อนหรือการปลูกป่าในพื้นที่ที่มีต้นไม้เดิมอยู่บ้าง
2. การสร้างป่า คือ การปลูกป่าในพื้นที่ที่ไม่เคยเป็นป่ามาก่อน เช่น พื้นที่ที่เกิดขึ้นจากการทับถมดินตะกอนบริเวณปากแม่น้ำ ซึ่งจะเป็นการเปลี่ยนพื้นที่ที่ว่างเปล่าให้เป็นพื้นที่ป่าไม้โดยการปลูกขึ้น

วัตถุประสงค์ และเป้าหมายของการปลูกสร้างสวนป่า

สมชาย เดชะพรหมพันธุ์ และ สุรินทร์ มัจฉาชีพ (2532) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ และเป้าหมายของการปลูกสร้างสวนป่า ดังนี้

1. การปลูกป่าเพื่อเศรษฐกิจ และอุตสาหกรรม ซึ่งการปลูกป่าตามเป้าหมายนี้เป็นการหวังผลตอบแทนจากการปลูกไม้ในลักษณะของการได้ผลผลิตจากสวนป่า ไม้นำไปใช้ทำขุง เส้าเข็ม ไม้แปรรูป และเยื่อกระดาษ
2. การปลูกป่าเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การปลูกป่าตามเป้าหมายนี้เป็นการปลูกป่าที่ไม่หวังผลทางด้านเศรษฐกิจ แต่มุ่งในด้านการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร ป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน การไหลป่าของน้ำ ป้องกันลม ตลอดจนความแปรผันของสภาพดินฟ้าอากาศ
3. การปลูกป่าเพื่อสังคม เป็นส่วนหนึ่งของการใช้ประโยชน์ที่ดินต่าง ๆ เพื่อความสงบสุขของสังคมมีผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ตลอดจนให้ความร่วมมือ ช่วยปรับปรุงดินและเป็นอาหารของคนและสัตว์
4. การปลูกป่าเพื่อการใช้สอยภายในครัวเรือน เป็นการปลูกป่าเพื่อนำมาใช้สอยภายในครัวเรือนที่ประสบปัญหาการขาดแคลนไม้ใช้สอย ทำพื้นสำหรับหุงต้มอาหารในการยังชีพประจำวัน ซึ่งการปลูกป่าชนิดนี้ นอกจากจะส่งเสริมให้ประชาชนปลูกรอบ ๆ บริเวณที่อาศัยและยังสามารถทำได้ในรูปแบบของการปลูกป่าไม้ไว้ใช้สอยสำหรับหมู่บ้าน

ประโยชน์ของการปลูกสร้างสวนป่า

มณฑล โพธิ์ชัย (2532) ได้สรุปถึงประโยชน์ของการปลูกสร้างสวนป่าไว้ ดังนี้

1. สร้างป่าที่สมบูรณ์ และมีค่าขึ้นใหม่แทนพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม ป่าธรรมชาติที่สามารถให้ผลผลิตได้นั้น โดยปกติจะมีต้นไม้ชนิดต่าง ๆ ขึ้นปะปนกันมากมายหลายชนิด และมีเพียงไม่กี่ชนิดที่นำมาใช้ประโยชน์ได้ การปลูกป่านั้นนอกจากจะช่วยฟื้นฟูสภาพป่าเสื่อมโทรมให้เป็นป่าที่สมบูรณ์แล้ว การปลูกสร้างสวนปายังสามารถให้ผลผลิตได้เต็มตามเนื้อที่

2. ช่วยในการอนุรักษ์ดินและน้ำ การปลูกป่าในบริเวณต้นน้ำลำธารมีความจำเป็นและเป็นสิ่งสำคัญอย่างมาก เพราะเรือนยอดของต้นไม้จะช่วยสกัดความรุนแรงของฝนไว้มิให้ตกกระทบผิวดิน เศษใบไม้ที่ทับถมอยู่เบื้องล่างจะช่วยดูดซับน้ำไว้บรรเทาการไหลป่าของน้ำ ป้องกันการกัดเซาะดิน และการพังทลายของดินเป็นอย่างดี ทำให้มีน้ำไหลอยู่ตลอดปี

3. แก้ไขปัญหาการขาดแคลนไม้ในอนาคต ในอดีตประเทศไทยเคยส่งไม้ส่งออกทำรายได้ให้แก่ประเทศเป็นจำนวนมาก แต่ในปัจจุบันประเทศไทยต้องสั่งไม้เข้ามาใช้ในประเทศถึงปีละหลายแสนลูกบาศก์เมตร คิดเป็นเงินมูลค่าหลายล้านบาท ซึ่งแสดงว่าประเทศกำลังขาดแคลนไม้ และทำให้เสียดุลย์การค้าต่างประเทศ

4. ช่วยให้รัฐมีรายได้เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากป่าธรรมชาติของประเทศได้ถูกทำลายลงปีละมาก ๆ ทำให้รายได้จากการทำไม้ในป่าธรรมชาตินับวันก็จะหมดไป หากมีการปลูกป่าไว้รัฐก็จะมีรายได้จากการทำไม้ในสวนป่าทดแทนไม้ธรรมชาติ

5. ช่วยให้ราษฎรมีงานทำ มีรายได้ และมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การปลูกป่ามีความจำเป็นที่ต้องใช้แรงงานมากกว่าเครื่องจักรกล ทำให้เกิดการจ้างงานเพิ่มขึ้นในพื้นที่ราษฎร ไม่ต้องอพยพไปทำงานในเมืองใหญ่ การปลูกป่าไม่ต้องมีการดูแลรักษามาก ช่วยให้ประหยัดค่าใช้จ่าย และได้ผลตอบแทนที่ได้รับสูงกว่าการทำการเกษตรอย่างอื่น

6. ทำให้เกิดความร่มรื่น และเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ในสังคมปัจจุบันมีความเครียดในการประกอบธุรกิจการงาน รวมทั้งการอยู่ร่วมกันอย่างแออัดยัดเยียดในเมืองใหญ่ ทำให้มนุษย์ต้องการสถานที่พักผ่อนและหลบหนีจากมลภาวะต่าง ๆ เพื่อออกไปสู่ความสงบร่มเย็นมีอากาศบริสุทธิ์ และมีทัศนียภาพที่สวยงามในธรรมชาติ

ขั้นตอนในการปลูกสร้างสวนป่า

บุญฤทธิ์ ภูริยากร (2540) กล่าวว่าขั้นตอนที่สำคัญของการปลูกสร้างสวนป่า มีดังนี้

1. การเตรียมเมล็ดไม้

1.1 การคัดเลือกแม่ไม้ที่จะเก็บเมล็ด การเลือกแม่ไม้เป็นสิ่งจำเป็นในการปลูกสร้างสวนป่า เพราะแม่ไม้มีลักษณะดีงาม ลำต้นเปลาตรง อยู่ในวัยที่เหมาะสมปราศจากโรคมีเรือนยอดสมบูรณ์ จะสามารถให้เนื้อไม้มีคุณภาพดีได้

1.2 การเก็บรักษาเมล็ดไม้ เมล็ดไม้ที่เก็บมาจากแม่ไม้ที่มีลักษณะดีจำเป็นต้องทำความสะอาดเมล็ดไม้ก่อน โดยวิธีเอาเมล็ดออกจากเยื่อหรือผล ในกรณีที่เมล็ดยังมีความชื้นอยู่ควรจะได้นำออกตากแดดเพื่อให้เมล็ดแห้ง เมล็ดไม้บางชนิดสามารถเก็บไว้ในอุณหภูมิห้องธรรมดา บางชนิดต้องเก็บรักษาไว้ในห้องเย็นที่มีอุณหภูมิต่ำ และสม่ำเสมอ

1.3 การเร่งความงอกของเมล็ด เทคนิคในการเพาะเมล็ดไม้แต่ละชนิดอาจแตกต่างกันไป บางชนิดจะเห็นว่าเปลือกหุ้มแข็งและหนา ฉะนั้นการใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น การตัดหัว การแช่น้ำร้อน น้ำกรดหรือแช่ในสารเคมีบางชนิด เช่น กรดกำมะถันจะช่วยให้การงอกเป็นไปได้โดยเร็ว ทำให้ลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานได้มาก

2. การเตรียมเมล็ดไม้

เมล็ดไม้ที่ได้มาแล้วจะต้องนำมาจัดเตรียมเพื่อเพาะเป็นกล้าไม้ การปฏิบัติเกี่ยวกับการเพาะกล้าไม้ต้องคำนึงถึงหลักประหยัด ฉะนั้น พื้นที่บริเวณที่จะทำแปลงเพาะชำกล้าไม้ควรเป็นบริเวณที่มีการคมนาคมสะดวก พื้นที่ค่อนข้างราบมีแหล่งน้ำ ซึ่งสามารถใช้ได้ตลอดปีอยู่ใกล้เคียง มีดินดีเหมาะสมที่จะทำการเพาะชำกล้าไม้ได้ เมื่อจัดเตรียมดินเรียบร้อยแล้ว ก็นำเมล็ดไม้ที่ต้องการลงไปเพาะในแปลงสำหรับเมล็ดไม้ที่มีขนาดใหญ่ เช่น สัก มะค่าโมง หรือกระถินณรงค์ ก็ทำการเพาะโดยยกแปลงธรรมดาได้ แต่เมล็ดไม้บางชนิด เช่น สมพง ตุ่มเต้น ยูคาลิปตัส หรือสนทะเล มีขนาดเล็ก ควรทำแปลงเพาะเป็นพิเศษ คือ เพาะในกระบะเพาะซึ่งจะควบคุมได้ง่ายกว่าเพาะเป็นแปลงใหญ่ ๆ เมล็ดไม้ที่มีขนาดเล็กอาจมีศัตรู เช่น มด ดังนั้นควรคลุกยาป้องกันการทำอันตรายก่อนทำเพาะ

การให้น้ำแปลงเพาะ กรณีแปลงเพาะที่เพาะเมล็ดขนาดใหญ่ และเตรียมในพื้นที่ดินธรรมดาโดยการยกร่อง การให้น้ำก็เป็นไปโดยปกติ สำหรับแปลงเพาะที่เตรียมไว้ในกระบะเพาะหรือแปลงเพาะที่เพาะเมล็ดไม้ขนาดเล็ก การให้น้ำจะต้องระมัดระวังมาก ซึ่งการให้น้ำควรใช้บัวรดน้ำขนาดเล็กชนิดเป็นฝอย จะทำให้เมล็ดไม้ไม่กระจายออกจากบริเวณที่เพาะไว้

เมื่อเมล็ดไม้เริ่มงอกแล้วควรจะต้องคำนึงถึงการให้ร่มและรับแสงด้วย ทั้งนี้เพราะเป็นปัจจัยในการเร่งความเจริญเติบโต ถ้าไม้ที่งอกใหม่ควรจะให้ได้รับแสงแดดในตอนเช้าเป็นเวลา 1-2 ชั่วโมง ต่อจากนั้น 3-5 สัปดาห์ จึงให้แสงแดดเพิ่มขึ้นเป็น 4-6 ชั่วโมง การขำกล้าไม้ในถุงพลาสติกนั้นโดยปกติแล้วจะใช้เฉพาะกับกล้าไม้ที่ต้องนำไปปลูก โดยมีดินหุ้มราก หรือใช้เหง้าในการปลูกก็ไม่ควรเพาะชำในถุงพลาสติก

3. การเตรียมพื้นที่

พื้นที่ที่จะใช้ทำการปลูกสร้างสวนป่าจะต้องจัดเตรียมไว้ให้เรียบร้อยก่อนถึงฤดูปลูก คือ ในช่วงต้นฤดูฝน โดยบางครั้งอาจจะใช้รถแทรกเตอร์ เพื่อลดค่าใช้จ่าย

4. การวางระยะปลูก

ต้นไม้จะปลูกในบริเวณพื้นที่ใดก็ตาม จะต้องมีการวางแผนในเรื่องของระยะระหว่างแถวที่จะใช้ปลูกเสียก่อน ซึ่งโดยปกติจะใช้ระยะปลูก คือ 2 × 2 เมตร, 2 × 4 เมตร, 4 × 4 เมตร หรือ 2 × 8 เมตร ทั้งนี้การวางระยะปลูกถี่หรือห่างขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ และชนิดของพันธุ์ไม้

5. วิธีการปลูก

5.1 การปลูกด้วยเมล็ดโดยตรง เป็นการนำเมล็ดไปปลูกโดยตรงในพื้นที่ที่วิธีนี้เหมาะสำหรับชนิดพันธุ์ไม้ที่เมล็ดมีอัตราการงอกสูง

5.2 การปลูกโดยวิธีย้ายต้นไม้มาปลูก เป็นการปลูกโดยวิธีย้ายกล้าไม้จากแปลงเพาะ วิธีนี้เหมาะสำหรับชนิดพันธุ์ไม้ที่เมล็ดมีอัตราการงอกต่ำ

6. เทคนิคและหลักเกณฑ์การปลูกต้นไม้

6.1 ให้ใช้กล้าหรือเหง้าที่แข็งแรงพอเหมาะที่จะย้ายปลูก

6.2 ให้ปลูกพันธุ์ไม้ชนิดที่มีความเหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม

6.3 ปลูกให้ตรงตามฤดูกาล

6.4 ควรจะปลูกให้ส่วนรากของกล้าไม้หยั่งลึกลงไปไนดิน และให้ส่วนที่เป็นคอราก อยู่เสมอกับระดับผิวดิน เพื่อป้องกันความแห้งแล้ง

6.5 ควรให้ส่วนที่เป็นรากฝอยได้กระจายไปทุกด้าน

6.6 การปลูกต้นไม้ในที่ลาดชัน ควรทำหลุมให้อยู่ในซอกที่เว้าเข้าไปทางลาดด้านที่สูงกว่า

6.7 กล้าไม้ที่มีลำต้นอ่อนไม่แข็งแรง ควรผูกติดกับหลักเพื่อให้ไม้ยืนต้นตรงรวมทั้งป้องกันลมพัดหักด้วย

7. การบำรุงรักษาป่า

7.1 การปลูกซ่อม ภายหลังกการปลูกประมาณ 30-60 วัน ควรจะได้ตรวจสอบเปอร์เซ็นต์การรอดตาย และทำการปลูกซ่อมต้นไม้ที่ตาย ทั้งนี้อยู่ในระยะปลายฤดูฝน

7.2 การกำจัดวัชพืช ควรทำเมื่อวัชพืชปกคลุมต้นไม้จนเป็นเหตุให้การเจริญเติบโตไม่ดี ควรทำครั้งแรกให้แล้วเสร็จในปลายฤดูฝน หรือหมดฝนแล้ว สำหรับปีต่อไปควรจะทำวัชพืชในตอนต้นฤดูฝน เพื่อให้ต้นไม้เจริญเติบโตได้เต็มที่ และควรทำอีกครั้งในตอนปลายฤดูฝน เพื่อป้องกันไฟมิให้ลุกลามไหม้สวนป่าเสียหาย

7.3 การทำแนวกันไฟ ควรดำเนินการให้เสร็จก่อนเข้าฤดูร้อน หากเป็นไปได้ควรใช้รถแทรกเตอร์ไถให้เตียนเป็นแนวรอบสวนป่า กว้าง 10 - 12 เมตร ซึ่งแนวกันไฟที่จัดทำไว้อาจจะใช้เป็นทางตรวจการได้อีกด้วย

7.4 การชิงเผา สวนป่าที่มีวัชพืชหนาแน่นควรกำจัดวัชพืชและเกลี่ยตากให้กระจายทั่ว แล้วชิงเผาในช่วงปลายฤดูหนาว เพื่อเป็นการลดเชื้อเพลิง และป้องกันไฟไหม้สวนป่า

7.5 การตัดสาขาระยะ สวนป่าแต่ละแห่งเมื่อมีอายุมากขึ้น ต้นไม้จะขึ้นเบียดเสียดกันอย่างหนาแน่น ทำให้อัตราการเจริญเติบโตลดลง จึงต้องทำการตัดสาขต้นไม้บางส่วนออกเสียบางส่วน เพื่อขยายระยะห่างระหว่างต้นไม้ให้กว้างขึ้น ผลพลอยได้จากการตัดสาขาระยะก็คือการขยายไม้ที่ตัดออก

3. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจ

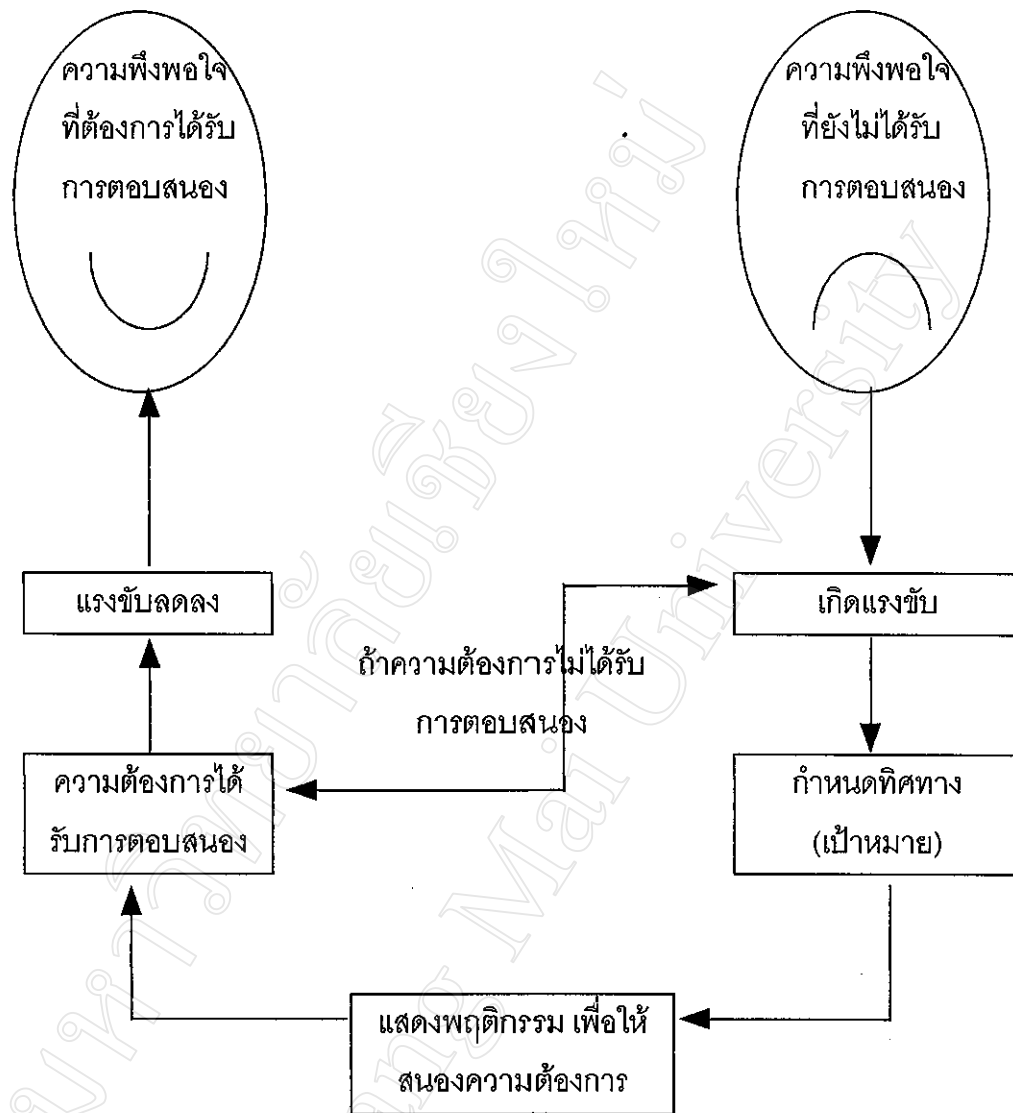
ความหมายของแรงจูงใจ

ชลิต ธรรมณี และพูนศรี สงวนชีพ (2522) ได้อธิบายความหมายของแรงจูงใจ ว่าหมายถึง ความพยายามที่จะชักจูงให้ผู้อื่นประพฤติตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ พฤติกรรมของคนจะเกิดขึ้นได้จะต้องมีแรงจูงใจ ซึ่งมูลเหตุที่สำคัญของการจูงใจ ก็คือ ความต้องการ ส่วนพยอุม วงศ์สารศรี (2537) กล่าวว่า การจูงใจเป็นศัพท์ที่จัดอยู่ในกลุ่มเดียวกับแรงขับ ความอยาก ความต้องการ และความปรารถนา และให้ความหมายของการจูงใจว่า คือ การนำปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ การทำให้ตื่นตัว การคาดหวัง การใช้เครื่องล่อ และการลงโทษ มาเป็นแรงผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมอย่างมีทิศทาง เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมาย หรือเงื่อนไขที่ต้องการ ในทำนองเดียวกัน สุนิลา ทนุผล (2540) ได้สรุปถึงแรงจูงใจว่า เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดแรงผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งจนสำเร็จตามที่ตนต้องการ การจูงใจจะเกิดขึ้นได้จากทั้งสิ่งเร้าภายในและสิ่งเร้าภายนอก เมื่อ

บุคคลเกิดความต้องการก็ย่อมจะก่อให้เกิดสภาวะตกอยู่ในสภาพที่ไม่สบาย หากความต้องการนั้นไม่ได้รับการตอบสนอง

อาวี พันธมณี (2534) ได้ให้ความหมายแรงจูงใจ หมายถึงภาวะใด ๆ ก็ตามที่กระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมา และการจูงใจ หมายถึง การนำปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นแรงจูงใจมาผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมอย่างมีทิศทาง เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมาย หรือเงื่อนไขที่ต้องการ ปัจจัยต่าง ๆ ที่นำมาอาจจะเป็นเครื่องล่อรางวัล การลงโทษ การทำให้เกิดการตื่นตัว รวมทั้งทำให้เกิดความคาดหวัง

ชัยพร วิชชาวุธ (2535) ได้อธิบายว่าสิ่งจูงใจที่มีอำนาจในการจูงใจบุคคล ให้บุคคลมีพฤติกรรมตามที่ต้องการมากมาย ซึ่งเป็นเงื่อนไขจูงใจจำแนกออกได้คือ สิ่งสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน สิ่งสนองความต้องการความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต สิ่งสนองความต้องการเป็นที่ยอมรับทางสังคม สิ่งสนองความต้องการมีศักดิ์ศรีและสิ่งสนองความต้องการพัฒนาตนเอง ซึ่งพรรณราย ทรัพย์ะประภา (2529) ได้อธิบายถึงแรงจูงใจไว้ว่า คือ พฤติกรรมของมนุษย์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากสาเหตุประการใดประการหนึ่งที่กระตุ้นให้คนเราแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ ออกมา บุคคลแต่ละคนจะแสดงพฤติกรรมในการปฏิบัติงานแตกต่างกันออกไปอย่างไรนั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลต่อเนื่องมาจากแรงจูงใจ โดยที่ ปราณีย์ รามสูตร (2528) ได้ให้ความหมายไว้ว่า แรงจูงใจเป็นสภาวะที่ผลักดันให้บุคคลกระทำพฤติกรรมต่าง ๆ นานา หรือทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งอย่างมีจุดหมายปลายทาง ซึ่งอาจจะเกิดจากสิ่งเร้าภายใน หรือภายนอกก็ได้ และ สมบูรณ์ ศาลยาชีวิน (2526) ยังได้อธิบายถึงแรงจูงใจว่า หมายถึงสภาพการกระตุ้น หรือการผลักดันที่เกิดขึ้นภายในของแต่ละบุคคล ซึ่งถ้าอยู่ในสิ่งแวดล้อม หรือสถานการณ์ที่เหมาะสม จะทำหน้าที่กระตุ้น หรือผลักดันให้ผู้นั้นแสดงพฤติกรรมออกมาในรูปแบบหนึ่ง หรือให้บรรลุเป้าหมายที่ตนคาดหวัง และถ้าสภาพขาดแคลนอะไรบางอย่างของร่างกาย หรือจิตใจ หรือสภาพที่เรารู้สึกกระวนกระวาย และมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะแสดงพฤติกรรมอะไรบางอย่างออกไปขณะนั้นเพื่อสนองความปรารถนาของเราเอง

แผนภูมิที่ 2 ธรรมชาติของแรงจูงใจ

: พยอม วงศ์สารศรี (2537)

ประเภทของแรงจูงใจ

พยอม วงศ์สารศรี (2537) สลิสสา เจริญพงศ์ (2525) และปราณี รามสูตร (2528) ได้กล่าวถึงแรงจูงใจในทัศนะที่คล้ายกันว่าแรงจูงใจนั้นแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. แรงจูงใจภายใน หมายถึง สภาวะของบุคคลที่มีความต้องการจะทำบางสิ่งบางอย่างด้วยจิตใจของตนเอง โดยไม่ต้องใช้สิ่งล่อใด ๆ มากกระตุ้น แรงจูงใจประเภทนี้ ได้แก่

1.1 ความต้องการ เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าคนเราทุกคนมีความต้องการ และความต้องการทำให้เกิดแรงขับ แรงขับทำให้คนเราแสดงพฤติกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายซึ่งเกิดผล

คือ ความสบายใจ ความพอใจ และความต้องการเป็นสิ่งจำเป็นที่บุคคลจะต้องได้รับเพื่อดำรงชีวิต และมีทั้งความต้องการทางด้านร่างกาย และความต้องการทางด้านจิตใจ

1.2 ความสนใจพิเศษ ถ้าบุคคลมีความสนใจในสิ่งใดเป็นพิเศษก็必将มีความมุ่งมั่นที่จะกระทำในสิ่งนั้นให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของตน

1.3 ทศนคติ หรือเจตคติ หมายถึงความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้นจัดเป็นการจูงใจภายในที่จะกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรม

2. แรงจูงใจภายนอก หมายถึงสภาวะของบุคคลที่ได้รับการกระตุ้นจากภายนอก เพื่อนำไปสู่การแสดงพฤติกรรมตามจุดหมายของผู้กระตุ้น แรงจูงใจภายนอกได้แก่ เป้าหมาย หรือการคาดหวังของบุคคล ความก้าวหน้า และเครื่องล่อต่าง ๆ

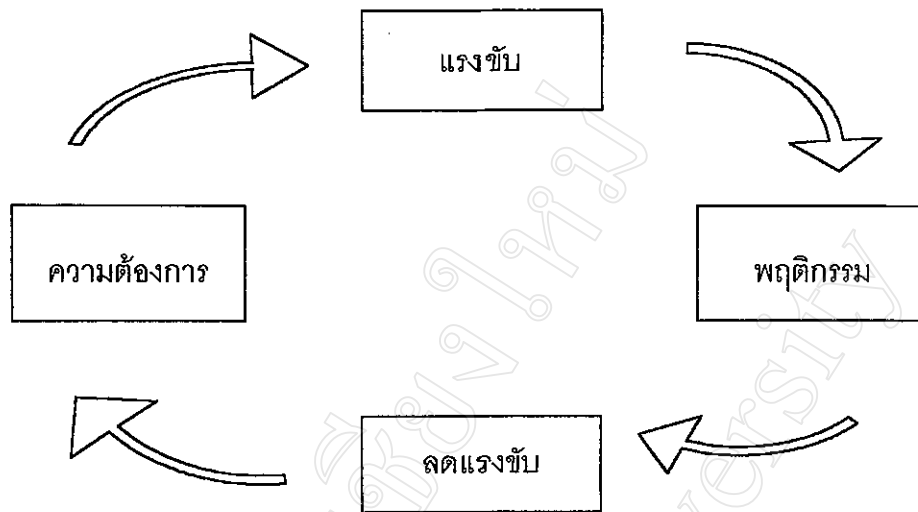
นอกจากนั้น พวงเพชร วัชรอยู่ (2537) ได้กล่าวไว้ว่า แรงจูงใจอาจมองเห็นได้หรืออาจถูกปิดบังไว้ การกระทำของคนนั้นยากที่จะหาคำตอบแท้จริงได้ว่ามาจากสาเหตุใด เช่นบุคคลนั้นเอง อาจไม่ทราบเกี่ยวกับแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมของตน ทั้งยังได้อธิบายเกี่ยวกับขั้นตอนแห่งการเกิดแรงจูงใจที่เกี่ยวข้องกัน 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นความต้องการ ความต้องการเป็นภาวะขาดสมดุลที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลขาดสิ่งที่ทำให้ส่วนต่าง ๆ ภายในร่างกายดำเนินไปตามปกติ สิ่งที่ขาดนั้นอาจเป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิตอย่างมหันต์

2. ขั้นแรงขับ ความต้องการในขั้นนี้กระตุ้นให้เกิดแรงขับภายใน คือ เมื่อเกิดความต้องการแล้ว บุคคลจะนั่งเฉยอยู่ไม่ได้ อาจมีความกระวนกระวายอยู่ไม่สุข ภาวะที่บุคคลมีความกระวนกระวายอยู่ไม่สุข จะมีมากขึ้นเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับระดับความต้องการด้วย

3. ขั้นพฤติกรรม เมื่อเกิดความกระวนกระวายขึ้น ความกระวนกระวายจะผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมา แรงขับจะเป็นพลังให้แสดงพฤติกรรมได้รุนแรงหรือมากขึ้นต่างกัน

4. ขั้นลดแรงขับ เป็นขั้นสุดท้าย คือแรงขับจะลดลงภายหลังการเกิดพฤติกรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการแล้ว ซึ่งสามารถเขียนเป็นแผนภูมิจะได้รูปวัฏจักรขั้นตอนแห่งการเกิดแรงจูงใจ ดังนี้

แผนภูมิที่ 3 วัฏจักรขั้นตอนแห่งการเกิดแรงจูงใจ
: พวงเพชร วัชรอยู่ (2537)

ทฤษฎีของแรงจูงใจ

สมพงษ์ เกษมสิน (2523) กล่าวว่า Maslow ได้เขียนทฤษฎีแรงจูงใจหรือที่เรียกว่า "ทฤษฎีทั่วไปเกี่ยวกับแรงจูงใจ" เป็นทฤษฎีซึ่ง Maslow ตั้งสมมติฐานสิ่งจูงใจจากความต้องการของมนุษย์ไว้ดังนี้

1. มนุษย์มีความต้องการ ความต้องการนี้ไม่มีสิ้นสุด เมื่อความต้องการใดได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการอื่นจะเข้ามาแทนที่

2. ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้ว จะไม่มีเครื่องจูงใจพฤติกรรมอีกต่อไป ความต้องการที่ไม่ได้รับการตอบสนองเท่านั้นเป็นสิ่งจูงใจของพฤติกรรม

3. ความต้องการของมนุษย์เป็นลำดับขั้นตามความสำคัญ กล่าวคือ เมื่อความต้องการขั้นต่ำได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการขั้นสูงก็มีความต้องการตอบสนองทันที

ความต้องการตามทฤษฎีของ Maslow ทั้ง 5 ขั้น จะบอกให้รู้ว่าความต้องการของคนมีการพัฒนาไปตามลำดับขั้นจากต่ำสุดไปสูงสุด ดังนี้

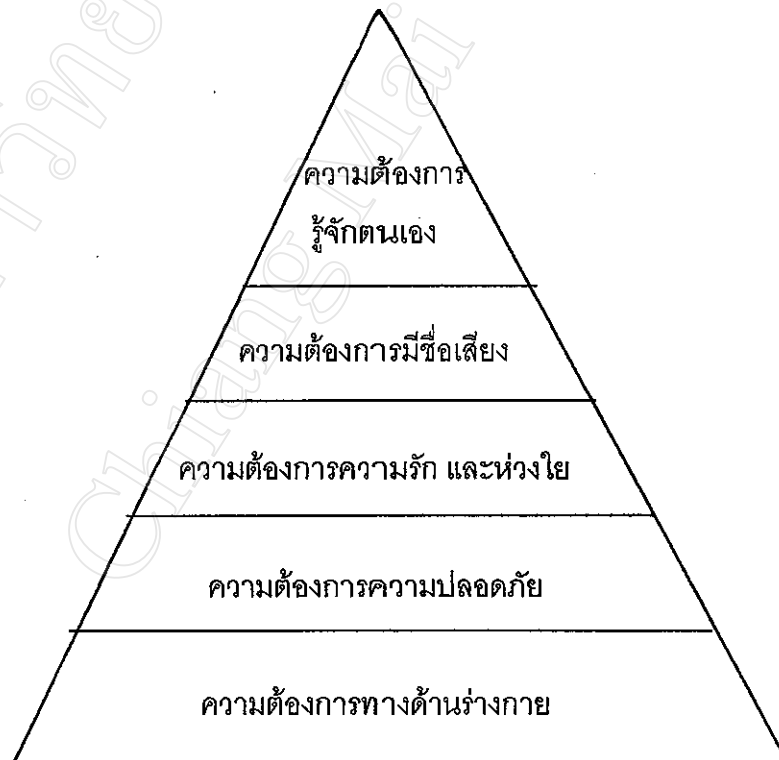
1. ความต้องการทางร่างกาย เป็นความต้องการแรกสุดซึ่งจะขาดไม่ได้ เช่น ความต้องการอาหาร การขับถ่าย การเคลื่อนไหว และการพักผ่อน

2. ความต้องการความปลอดภัย เป็นความต้องการด้านจิตใจ เมื่อได้รับการตอบสนอง ความต้องการทางด้านร่างกายแล้ว สิ่งที่ต้องการต่อไป คือ ความมั่นคงปลอดภัย

3. ความต้องการการยอมรับ เมื่อได้รับการตอบสนองทางร่างกาย และความปลอดภัยแล้ว คนก็ต้องต้องการการยอมรับนับถือ ต้องการความรักความห่วงใย ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งความต้องการแบบนี้เกิดขึ้นระหว่างบุคคลที่มีความสัมพันธ์กัน

4. ความต้องการในเกียรติชื่อเสียงของตนเอง เป็นความต้องการที่รู้สึกว่าคุณค่าในสายตาของผู้อื่น และให้ผู้อื่นยอมรับความสามารถของตนเอง ทำให้ตนเองเกิดความพึงพอใจ

5. ความต้องการที่จะตระหนักในความสามารถของตนเอง หรือรู้จักตนเอง เป็นความต้องการขั้นสูงสุด มนุษย์จะมีความต้องการรู้จักตนเองตามสภาพที่ตนเองเป็นอยู่ เข้าใจความสามารถ และความต้องการของตนเอง โดยไม่มีการบิดเบือน ยอมรับในสิ่งที่บกพร่องของตนเอง แต่คนส่วนใหญ่มักจะไม่สามารถที่จะพัฒนาถึงขั้นนี้ได้เพราะพยายามปกปิดสิ่งที่บกพร่องของตนเอง อยู่ตลอดเวลา

แผนภูมิที่ 4 ลำดับขั้นของความต้องการตามทฤษฎีของ Maslow

: สมพงษ์ เกษมสิน (2523)

4. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วม

นำชัย ทนุผล และสุนิลา ทนุผล (2531) ได้สรุปว่า การมีส่วนร่วมนั้น เป็นขบวนการที่ประชาชนมีการร่วมมือร่วมใจกันในการระบุงปัญหา ความต้องการวางแผนและการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อแก้ไขที่ตนประสบอยู่ และร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมนั้น ให้ลุล่วงไปเพื่อประโยชน์ของชุมชน นอกจากนั้น การมีส่วนร่วมยังจะช่วยสร้างความรู้สึกรับผิดชอบ และความเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นกับประชาชน ทำให้การดำเนินงานตามโครงการต่างๆ ที่วางไว้ดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางได้ และมีผลให้ประชาชนสามารถช่วยตนเองได้ในระยะยาว โดยไม่ต้องคอยพึ่งความช่วยเหลือจากหน่วยงานทั้งของภาครัฐหรือเอกชน องค์กรต่างๆ อีกต่อไป ส่วน นิรันดร์ จงวุฒิวัด (2527) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่มซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกยอมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

บัวเรศ ประไซโย (2538) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง กระบวนการที่สมาชิกของกลุ่มมีความสมัครใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป้าหมายที่ต้องการรวมกัน ลักษณะการมีส่วนร่วมแบ่งออกได้เป็น 4 ลักษณะคือ การมีส่วนร่วมในลักษณะของกลุ่ม การมีส่วนร่วมในลักษณะของโครงการ การมีส่วนร่วมในลักษณะของสถาบัน และการมีส่วนร่วมในลักษณะของนโยบาย ในขณะที่เดียวกัน ดุสิต เวชกิจ (2535) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ก็คือ กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นมีความร่วมมือ การประสานงานและความรับผิดชอบ การพัฒนาท้องถิ่นให้ตรงกับความต้องการของตนเองโดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และ ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน นั้น หมายถึง ขบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ทั้งในรูปบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัครต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการเรื่องได้เรื่อง หรือหลายเรื่องรวมกัน

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527) สรุปว่าการมีส่วนร่วม เป็นการที่ประชาชนพัฒนาขีดความสามารถของตน ในการจัดการควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคมในการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญาทั้งแสดงออกในการตัดสินใจใน

การกำหนดชีวิตอย่างเป็นตัวของตัวเอง โดยที่ สิทธิชัย เสรีสงแสง (2535) กล่าวว่ามีส่วนร่วมที่แท้จริงจะต้องไม่หมายความเพียงการดึงประชาชนเข้ามาร่วมโครงการที่รัฐเป็นผู้กำหนด รูปแบบเป้าหมายของงาน และ กำหนดให้มีการเข้าร่วมงาน ดังที่ผ่านมาจะต้องเป็นการมีส่วนร่วมอย่างมีสำนึกรับผิดชอบและมีบทบาทอย่างเต็มที่ ตั้งแต่คิดค้นหาปัญหา วางแผนปฏิบัติงาน ดูแลกำกับ ตลอดจนประเมินผลติดตามงาน การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงจะต้องหมายถึงการมอบอิทธิปไตยขั้นพื้นฐานคืนสู่ประชาชน การพยายามจัดตั้งและพัฒนาองค์กรขอประชาชนให้เข้มแข็งบนพื้นฐานของทางตนเองเป็นสำคัญ

แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชน

นำชัย ทนุผลและสุนิลา ทนุผล (2531) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นประกอบไปด้วยขั้นตอนต่างๆ ที่ครบกระบวนการดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการระบุปัญหา และสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุน และปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผล

อาภรณ์พันธ์ จันทร์สว่าง (2526) สรุปว่าในการพัฒนาชุมชนประชาชนมีส่วนร่วมในการในทุกขั้นตอนของกระบวนการในการพัฒนาชุมชน โดยมีส่วนร่วมออกความคิดเห็น ตัดสินใจ วางแผนงาน ออกแรงงาน ออกเงิน วัสดุอุปกรณ์ และรับบริการวางแผนต่างๆ ในการพัฒนาชุมชนประชาชนมีส่วนร่วม ตั้งแต่ขั้นตอนการกำหนดปัญหา ความต้องการ วางแผนดำเนินการ และติดตามผลการดำเนินการด้วย โดยมีรูปแบบ และลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ดังนี้

รูปแบบการมีส่วนร่วม

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์
4. การมีส่วนร่วมในการควบคุม และประเมินผล

ลักษณะการมีส่วนร่วม

1. การมีส่วนร่วมเกิดจากเบื้องบน หรือเบื้องล่าง
2. แรงจูงใจให้เกิดการมีส่วนร่วม (สมัครใจหรือบังคับ)

3. ช่องทางการมีส่วนร่วมโดยตรงหรือโดยอ้อม บั้จเจกชนหรือกลุ่ม และทางการหรือไม่ เป็นทางการ

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527) พบว่าลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนามี ดังนี้

1. ร่วมทำการศึกษาเพื่อค้นคว้าปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนตลอดจนความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิดหาสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของประชาชน
3. ร่วมนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการหรือกิจกรรม เพื่อขจัดและแก้ไขปัญหาลงความ ต้องการของสังคม
4. ร่วมการตัดสินใจที่เป็นประโยชน์ในการที่จะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล
6. ร่วมลงทุนในกิจกรรมในโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตน
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบายของแผนงาน โครงการ รวมทั้งร่วมบำรุงรักษาโครงการ และกิจกรรมที่ได้
8. ร่วมติดตาม ควบคุม ประเมินผล รวมทั้งร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ กำหนดทำไว้โดยเอกชน และรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ (2527) ได้จำแนกรูปแบบของการมีส่วนร่วมนั้น ออกเป็น 3 ประการ ตามลักษณะของการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางตรง โดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชน เช่น การรวมกลุ่มเยาวชนกลุ่มต่าง ๆ
2. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน เช่น กรรมการของกลุ่ม หรือชุมชน กรรมการหมู่บ้าน
3. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยเปิดโอกาสให้ โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนประชาชน เช่น สถาบันหรือหน่วยงานที่เชิญชวน หรือเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมเมื่อไรก็ได้ตลอดเวลา

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วม

ฉลาดชาย ระมิตานนท์ (2528) กล่าวถึงเงื่อนไขของการมีส่วนร่วม สรุปได้ดังนี้

1. การที่เกิดการมีส่วนร่วมที่แท้จริงโดยปกติต้องมีการกระจายอำนาจเสียใหม่ กล่าวคือ อำนาจทางการเมืองจะต้องถูกกระจายออกไปในทุกระดับ การผูกอำนาจ การรวมอำนาจสู่ศูนย์กลาง ลักษณะการปกครองแบบเผด็จการย่อมไม่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

2. ยุทธวิธีในการพัฒนาแบบเก่า ๆ จะต้องเปลี่ยนแปลง เพราะถ้าไม่เปลี่ยนการมีส่วนร่วมที่แท้จริงก็จะไม่เกิด และในอีกด้านหนึ่งยุทธวิธีที่ถูกต้อง ในการพัฒนาจะต้องได้มาจากการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดกลยุทธ์ หรือวิธีการพัฒนา

3. การปฏิบัติหน้าที่ของกลไกต่าง ๆ ที่จะยังผลให้เกิดการมีส่วนร่วมจะเป็นไปได้ดี หรือไม่ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์หรือสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมที่กลไกเหล่านั้นถือกำเนิดขึ้น ซึ่งกลไกเหล่านี้ได้แก่ขบวนการหรือกลุ่มที่เคลื่อนไหวทางการเมืองต่าง ๆ สหภาพแรงงาน สหกรณ์ สภาชุมชน กลุ่มหนุ่มสาว และสภาตำบล ถ้าสภาพเหล่านี้ไม่เอื้ออำนวยแก่กลไกต่าง ๆ ก็จะมีแต่เพียงแต่รูปแบบเท่านั้น ไม่อาจทำหน้าที่ที่จะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงได้

4. ยิ่งอัตราส่วนของประชากรที่อยู่ในภาวะยากจนมีสูงมากเท่าไร ก็ยิ่งจะทำให้ยุทธวิธีของการพัฒนาที่จำเป็นต่อการสร้างการมีส่วนร่วมที่แท้จริงมีความยากลำบากมากขึ้น นอกจากนั้นเป็นการยากลำบากมากยิ่งขึ้นสำหรับผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอกไม่ว่าเขาเหล่านั้นจะเป็นตัวแทนของรัฐหรือไม่ก็ตาม ในการที่จะทำหน้าที่หรือสวมบทบาทผู้ช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

5. รูปแบบต่าง ๆ ของการมีส่วนร่วม ยิ่งกลุ่มคนที่เสียเปรียบ เช่น กรรมกรชานาถูกตัดหางออกจากปัจจัยการผลิตมากยิ่งขึ้นเท่าใด พวกเขา ยิ่งห่างไกลรูปแบบของการมีส่วนร่วมเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมที่แท้จริงมากออกไปเท่านั้น สรุปคือถ้าพวกเขาไม่มีปัจจัยการผลิตอยู่บ้างเลย การรวมตัวของพวกเขาเพื่อมีส่วนร่วมในการพัฒนายิ่งจะเป็นไปได้น้อยนั่นเอง

สิทธิชัย เสรีสงแสง (2535) กล่าวว่า Cohen Uphoff ได้สรุปถึงมิติต่าง ๆ ของการมีส่วนร่วม ดังนี้

ลักษณะการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้น อาจจำแนกออกเป็น

1. การมีส่วนร่วมเกิดจากเบื้องบน หรือเบื้องล่าง
2. การจูงใจให้มีส่วนร่วม เกิดขึ้นโดยสมัครใจ หรือไม่

3. แบบแผนขององค์การ ซึ่งมีผลกระทบต่อกระบวนการมีส่วนร่วมกล่าวคือ บุคคลที่เป็นสมาชิกกลุ่มนั้น เข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะปัจเจกชน หรือในฐานะสมาชิกกลุ่มนั้นเข้าไปมีบทบาทมาก และใช้องค์การให้เป็นประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ส่วนตัว

4. ช่องทางการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้น

4.1 การมีส่วนร่วมโดยปัจเจกชน หรือผ่านกลุ่ม

4.2 การมีส่วนร่วมโดยตรง หรือโดยอ้อม (ผ่านตัวแทน)

4.3 การมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ

5. ระยะเวลาความต่อเนื่องของกิจกรรม

6. ขอบข่ายกิจกรรมครอบคลุมขนาดไหน

7. อำนาจการตัดสินใจในการมีส่วนร่วม

โดยที่สภาวะแวดล้อมที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม มีดังนี้ คือ

1. ปัจจัยทางกายภาพ และชีวภาพ

2. ปัจจัยทางการเศรษฐกิจ

3. ปัจจัยทางการเมือง

4. ปัจจัยทางสังคม

5. ปัจจัยทางวัฒนธรรม

6. ปัจจัยด้านประวัติศาสตร์

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

วิรัช วิรัชนิภาพรรณ (2535) กล่าวว่าประชาชนยากจนในชนบทเข้ามาเกี่ยวข้องในการพัฒนาชนบทมากขึ้นเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญ 3 อย่าง ดังนี้

1. นโยบายหรือรูปแบบการพัฒนาของรัฐบาลกล่าวคือ การพัฒนาแบบเสรี และการพัฒนาแบบมีแผนสนับสนุนประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมได้มากกว่าแบบบังคับ

2. บทบาทของระบบราชการที่มีต่อการพัฒนาชนบทเมื่อใดก็ตามที่มีการรวมอำนาจในการพัฒนาไว้ที่ระบบราชการมาก ก็ย่อมทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนลดน้อยลง

3. โครงสร้างทางการเมืองและสังคมของชนบท มีส่วนสำคัญทำให้ประชาชนในชนบทเข้ามามีส่วนร่วม ในการบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมากน้อยต่างกัน

โดยกล่าวว่า ประชาชนในชนบทอาจเข้ามามีส่วนร่วม ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสิ้นสุดโครงการพัฒนาชนบท โดยเข้ามามีส่วนร่วมใน การคิด การตัดสินใจ การวางแผน และ การลงมือ

ปฏิบัติงาน หรือเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหา การวางแผน การดำเนินงาน การประเมินผล และการบำรุงรักษา

ในอีกแง่หนึ่ง การมีส่วนร่วมของประชาชนในชนบทในการบริหาร การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอาจอยู่ในระดับใดระดับหนึ่ง หรือหลายระดับ คือ การตัดสินใจ การกลั่นกรอง และการรวบรวมข้อมูล ซึ่งระดับการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในชนบทจะมีความสัมพันธ์กับระดับการให้ความช่วยเหลือของรัฐแก่ประชาชนในชนบท ดังนี้

1. หากประชาชนในชนบทเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทระดับสูงหรือประชาชนมีความพร้อมมาก ระดับการช่วยเหลือของรัฐที่ให้แก่ประชาชนกลุ่มนี้จะมีน้อยมาก คือรัฐเพียงให้คำปรึกษาแนะนำหรือให้ความช่วยเหลือเป็นคำปรึกษา และนำทางวิชาการเท่านั้น

2. หากประชาชนในชนบทเข้ามามีส่วนร่วมในระดับปานกลาง คือมีความพร้อมในระดับปานกลาง ระดับการช่วยเหลือของรัฐที่ให้แก่ประชาชนกลุ่มนี้ก็อยู่ในระดับปานกลางด้วย คือเป็นการช่วยเหลือสนับสนุนบางส่วน

3. หากประชาชนในชนบทเข้ามามีส่วนร่วมในระดับต่ำ โดยประชาชนไม่มีความพร้อมหรือมีความพร้อมน้อยมาก ระดับการช่วยเหลือของรัฐที่ให้แก่ประชาชนกลุ่มนั้นก็จะมีมาก คือรัฐต้องส่งเจ้าหน้าที่เข้าคลุกคลีกับประชาชนในชนบท มีการกระตุ้นเร่งเร้า และให้ความช่วยเหลือส่งเสริมทุกวิถีทางอย่างครบวงจร

5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อภิชาติ พันธเสน (2539) ศึกษาวิจัยเรื่อง การดูแลรักษาป่าและการเพิ่มพื้นที่สีเขียวโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่า เงินตอบแทนสนับสนุนที่รัฐให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เข้าร่วมโครงการส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่า ซึ่งกรมป่าไม้เป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง ในอัตราไร่ละ 3,000 บาท ในระยะเวลา 5 ปี โดยแบ่งเป็นอัตราปีละ 800, 700, 600, 500 และ 400 บาท ตามลำดับนั้น ไม่เพียงพอ และน้อยเกินไปที่จะดำเนินการปลูกป่าให้ได้ผลดีตามเป้าหมาย ซึ่งจากการวิเคราะห์น่าจะต้องเสียค่าใช้จ่ายประมาณไร่ละ 5,000 บาท ในการปลูกป่าช่วงระยะเวลาเดียวกัน และเงินตอบแทนสนับสนุนในแต่ละปีเหล่านั้นมักจะตกอยู่กับผู้ที่ไม่ได้เป็นเกษตรกรโดยตรง เช่น ข้าราชการ พ่อค้า หรือนักธุรกิจ ซึ่งมีฐานะดีอยู่แล้ว แต่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่า เพื่อเป็นอาชีพเสริมจำนวนมากกว่าร้อยละ 50 ส่วนที่เหลือก็จะตกอยู่กับเกษตรกรจริง ๆ ที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่าซึ่งมีฐานะดีอยู่แล้ว อีกจำนวนหนึ่ง เมื่อรวมทั้งสองส่วนแล้วจะได้รับเงินตอบแทนสนับสนุนไปมากกว่าร้อยละ 90 ที่เหลือจึงตกแก่ตัวเกษตรกรที่มีฐานะยากจนจริง ๆ ซึ่งก็เป็นสาเหตุ

สำคัญที่ทำให้การดำเนินงานโครงการส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่า ไม่ได้ช่วยให้เกษตรกรที่มีฐานะยากจนจริง ๆ สามารถเปลี่ยนอาชีพมาปลูกป่า เพื่อหวังผลตอบแทนจากผลผลิตที่คาดว่าจะได้รับในอนาคตได้และไม่มีผลในเชิงอนุรักษ์แต่อย่างใดทั้งสิ้น

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น (2539) ศึกษาวิจัยเรื่อง การประเมินผลโครงการส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ผลสัมฤทธิ์ของโครงการส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่าประสบผลสำเร็จในเกือบทุกด้าน โดยกระบวนการดำเนินงานทุกขั้นตอน ตั้งแต่ประชาสัมพันธ์จนถึงการติดตามประเมินผลนั้นส่วนใหญ่ดำเนินการดีอยู่แล้ว มีเพียงบางส่วนที่มีปัญหา แต่ก็ไม่ได้ทำให้โครงการส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่าล้มเหลวไป ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ คือ ความรักป่า รักต้นไม้ ความขยันเอาใจใส่ การมีฐานะดี มีที่ดินมาก การสนับสนุนของรัฐบาล และสภาพพื้นที่เหมาะสมกับชนิดไม้ที่ปลูก ปัญหาอุปสรรคที่พบมากคือ สภาพฝนแล้ง การเบิกจ่ายเงินตอบแทนสนับสนุนล่าช้า และปัญหาด้านแรงงาน ส่วนทัศนคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และการปลูกป่าพบว่าอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างดี แนวโน้มของการดำเนินการปลูกป่าของเกษตรกรในอนาคตนั้น เกษตรกรส่วนใหญ่เห็นว่า การปลูกป่าจะสามารถเป็นแหล่งไม้ใช้สอยทดแทนไม้ธรรมชาติได้ แก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้และสามารถยึดเป็นอาชีพหลักหรืออาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ในอนาคตได้เป็นอย่างดี แต่ไม่แน่ใจในกรรมสิทธิ์ของไม้ที่ปลูก ซึ่งหากมีการแก้ไขปัญหานี้ได้จะทำให้มีเกษตรกรเข้าร่วมโครงการส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่าเพิ่มมากขึ้นในอนาคต

เจนศักดิ์ วิชาวุฒิมพงษ์ (2540) ศึกษาวิจัยเรื่อง การสำรวจ และวิเคราะห์ทรัพยากรจากการปลูกป่าตามโครงการส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่า ปี 2537 จังหวัดแพร่ เพื่อส่งเสริม และพัฒนาการปลูกป่าไม้ ซึ่งจากการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจของสวนป่าไม้สัก โดยที่เป็นพันธุ์ไม้ที่เกษตรกรตามโครงการส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่า นิยมปลูกมากที่สุด จำนวน 3 ชั้น คุณภาพ คือ ดี ค่อนข้างดี และปานกลาง พบว่า เกษตรกรจะได้รับผลตอบแทนคุ้มค่าต่อการลงทุน เมื่อตัดฟันไม้สักที่มีอายุ 30 ปี แต่สิ่งที่ภาครัฐต้องคำนึงก็คือ การปรับจำนวนเงินค่าใช้จ่ายแต่ละปีให้เหมาะสมกับกิจกรรมและสภาพเศรษฐกิจด้วย ดังนั้นจึงควรมีการส่งเสริมให้ชาวจังหวัดแพร่ปลูกป่าไม้สัก ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งที่อำนวยความสะดวกให้ทั้งราษฎรและรัฐ โดยราษฎรจะมีรายได้จากการปลูกป่าไม้สัก ซึ่งคุ้มค่าต่อการลงทุนและได้ผลตอบแทนค่อนข้างสูง ทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น เกิดอุตสาหกรรมไม้ที่จะสร้างรายได้ และเกิดการสร้างงานซึ่งส่งผลต่อทางเศรษฐกิจที่ดีในอนาคตด้วย ส่วนปัญหา และอุปสรรคที่พบคือ เกษตรกรและประชาชนทั่วไปยังไม่มั่นใจ และไม่มีเจ้าหน้าที่ของรัฐให้คำตอบที่แน่ชัดถึงผลประโยชน์ที่เป็นตัวเลขได้ จึงเห็นควรให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมป่าไม้ที่ดำเนินการ ส่งเสริม

เกษตรกรปลูกป่า หรือโครงการใด ๆ ที่มีลักษณะเช่นนี้ นำผลการศึกษาไปเผยแพร่ให้เกษตรกร และผู้สนใจทราบต่อไป

นิพนธ์ ปลายนา (2540) ศึกษาวิจัยเรื่อง ทศนคติของเกษตรกรต่อโครงการส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่าในอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ มีความสามารถอ่านออกเขียนได้ มีอาชีพหลักทางเกษตรกรรม และมีรายได้ที่เพียงพอที่ดินที่นำเข้าร่วมโครงการส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่ามีการใช้ประโยชน์มาก่อน ส่วนใหญ่มีเอกสารสิทธิ์ที่ดินตามกฎหมายและเป็นเจ้าของที่ดินเอง พันธุ์ไม้ที่ปลูกมาก คือ สัก ส่วนใหญ่ได้รับข่าวสารจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมป่าไม้จากการสัมมนา และการฝึกอบรม สาเหตุสำคัญที่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่า คือ ต้องการได้รับผลตอบแทนในด้านรายได้ของผลผลิตจากสวนป่าในอนาคต สำหรับทศนคติของเกษตรกรต่อโครงการส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่าในด้านทรัพยากรป่าไม้และการปลูกป่าอยู่ในระดับที่ดี แสดงว่าเกษตรกรมองเห็นคุณค่า และความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ รวมทั้งการปลูกป่า พร้อมทั้งจะให้ความร่วมมือในการดำเนินงานอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และดำเนินการปลูกป่าให้บรรลุวัตถุประสงค์ ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่พบมากคือ ปัญหาด้านผลผลิตและการตลาดในอนาคต ซึ่งเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกรโดยตรง ควรได้รับการแก้ไขเพื่อให้เกษตรกรมีความมั่นใจ และส่งเสริมให้โครงการส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่าประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

ยุทธ เทพกุล (2541) ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อความต่อเนื่องของการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ โครงการส่งเสริมปลูกไม้เศรษฐกิจ กิ่งอำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ปัจจุบันยังคงเหลือผู้เข้าร่วมโครงการส่งเสริมปลูกไม้เศรษฐกิจประมาณร้อยละ 28 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างต่ำ ส่วนใหญ่เข้าร่วมเพียง 1 ปี ก็ยกเลิกไป ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อความต่อเนื่องมี 3 ปัจจัย ดังนี้

1. ปัจจัยด้านสภาพพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ที่มีความแห้งแล้ง พื้นที่ดินไม่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นดินทราย หรือดินลูกรัง พื้นที่ที่มีวัชพืชประเภทหญ้าคาหนาแน่น พื้นที่ที่เคยมีสภาพเป็นป่ามาก่อน และพื้นที่ที่เคยผ่านการทำการเกษตรมาแล้ว
2. ปัจจัยด้านทุนในการดำเนินงาน ได้แก่ เงินทุน แรงงาน เวลา ที่ดิน และโอกาสทางเศรษฐกิจ
3. ปัจจัยด้านแรงจูงใจ ได้แก่ เงินตอบแทนสนับสนุน ต้องการใช้ที่ดินที่ว่างเปล่าให้เป็นประโยชน์ คำแนะนำ และการขอรับรองของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมป่าไม้ ผลตอบแทนด้านรายได้ของผลผลิต

จากสวนป่าในอนาคต ต้องการมีอาชีพเสริมที่มั่นคง มีไม้ใช้สอย และมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น รวมทั้งเห็นว่า การปลูกป่าเป็นการรักษาสมดุลย์ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

จากสาระสำคัญ แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ได้กล่าวมาแล้วเบื้องต้น ทำให้ผู้วิจัยได้แนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากรทดแทนได้และการพัฒนาอย่างยั่งยืนว่า การใช้ทรัพยากรธรรมชาติของมนุษย์ในปัจจุบันได้เกินขีดจำกัดของธรรมชาติจนเกินไป ทำให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติเกือบทุกด้าน โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต แต่เนื่องจากป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สร้างขึ้นทดแทนและรักษาให้คงสภาพอยู่ตลอดไปได้ โดยการปลูกสร้างสวนป่าเพื่อให้ฟื้นคืนสู่สภาพเดิม และการที่จะใช้ทรัพยากรป่าไม้ให้พอดีเกิดความยั่งยืนตลอดไปนั้น ต้องอาศัยแนวทางในการแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยการมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งรวมทั้งแรงจูงใจที่จะก่อให้เกิดจิตสำนึกถึงการให้ทรัพยากรป่าไม้ให้ยั่งยืนอีกด้วย ซึ่งผลงานวิจัยหลายอย่างเกี่ยวกับการปลูกสร้างสวนป่าโดยเอกชน ในรูปของโครงการส่งเสริมปลูกไม้เศรษฐกิจ ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการฟื้นฟูสภาพทรัพยากรป่าไม้ให้ยั่งยืนตลอดไปทั้งสิ้น เช่น การเพิ่มพื้นที่สีเขียวโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน การประเมินผลของโครงการส่งเสริมเกษตรปลูกป่า การวิเคราะห์ผลผลิตจากการปลูกป่าในอนาคตของโครงการส่งเสริมเกษตรปลูกป่า ทศนคติของผู้เข้าร่วมโครงการส่งเสริมเกษตรปลูกป่า รวมทั้งความต่อเนื่องในการเข้าร่วมโครงการส่งเสริมปลูกไม้เศรษฐกิจ แต่เนื่องจากเท่าที่ผ่านมาผู้เข้าร่วมโครงการส่งเสริมปลูกไม้เศรษฐกิจประสบผลสำเร็จตามหลักเกณฑ์ที่กรมป่าไม้กำหนดไว้ไม่เท่ากัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำตัวแปรด้านแรงจูงใจและผลตอบแทนที่ได้รับ สภาพพื้นที่ที่นำเข้าร่วมโครงการส่งเสริมปลูกป่าเศรษฐกิจ ค่าใช้จ่ายที่ต้องใช้ในการดำเนินการและความพร้อมของผู้เข้าร่วมโครงการส่งเสริมปลูกป่าเศรษฐกิจ ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ มาเพื่อศึกษาว่าตัวแปรดังกล่าวจะมีผลต่อความสำเร็จของผู้เข้าร่วมโครงการส่งเสริมปลูกป่าเศรษฐกิจอย่างไร